

УДК 004:316.722

КИВЛЮК О. П.,

доктор філософських наук, старший науковий співробітник,
завідувач кафедри методології науки та міжнародної освіти,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна) E-mail: ranyolga@ukr.net

ОСВІТНЯ КУЛЬТУРА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Освітня культура розглядається як відносно самостійна сфера людського буття, яка відображає специфічність культурних традицій та інновацій, що обумовлені визначеною системою цінностей інформаційного суспільства в контексті глобалізаційної реальності.

Ключові слова: інформаційне суспільство, глобалізація, освітня культура.

Сучасне інформаційне суспільство, яке з проекту перетворилося у реальність, вражає своїми можливостями, потенціалом і, водночас, ризиками та загрозами. Інформаційна епоха, яка почала свій шлях з кінця ХХ століття, як відомо, асоціюється з початком масового використання інформаційно-комунікаційних систем і технологій в усіх сферах людського життя: управління, виробництво, комунікація, освіта, повсякденний побут тощо. Дослідження у галузі кібернетики сприяли утвердженню категорії «інформація» як базової для багатьох наук, причому не тільки природничих, а й гуманітарних. Як відомо, у філософії інтерес до «інформації» як категорії, привів до концептуалізації теорії «інформаційного суспільства» (Д. Белл, М. Кастельс, Дж. Нейсбіт, Ю. Хаяші і Т. Умесао, Е. Тоффлер і т.д.) та введення в науковий обіг таких понять як: «інформаційна революція», «інформаційна культура», «інформаційна педагогіка», «інформаційна економіка» тощо. Отже, треба відмітити, що філософські стратегії цивілізаційних змін в бік інформаційного суспільства виявились виправданими.

Як свідчить аналіз першоджерел, інформаційне суспільство – це не тільки історичний етап еволюційного розвитку людства, а й створення єдиного інформаційного простору (за допомогою Інтернету), який об'єднує природний світ, соціум та людину в цілісну систему, що по суті-то і формує глобалізаційну реальність. Однак далеко не всі ознаки інформаційного суспільства виявились універсальними та визначеними, а саме формулювання та ідеалізація поняття «інформаційного суспільства» лишається дискусійним. Зрозумілим лишається і той факт, що інформатизація як процес ще не остаточно реалізувала свій потенціал, хоча нині, вже можна говорити про ряд суджень відносно характеру змін, що відбуваються. Інформаційні процеси, які зростають в геометричній прогресії не тільки надають необмежені можливості, щодо використання інформаційних ресурсів, а й призводять до нових стилів життя, поведінки, комунікації особистості, яка існує в людському соціумі, а не за межами його.

Значимість впливу циркулюючих в суспільстві інформаційних потоків на розвиток освітніх процесів безумовно незаперечний. На них також здійснюють вплив соціокультурні колізії, які носять мультикультурний характер взаємодії. Крім того, в освіті відображаються не тільки атрибути культури, а й закладаються на майбутнє шляхи розвитку даної культури, а отже і людської цивілізації. Існує багато різних тлумачень поняття «культура» — «це сукупність способів і прийомів організації, реалізації та простору людської життєдіяльності, способів людського буття; сукупність матеріальних та духовних цінностей на певному історичному рівні розвитку суспільства і людини, які втілені в результатах продуктивної діяльності; історично набутий набір правил всередині соціуму для його збереження та гармонізації; особлива реальність, буттєвий вимір унікальності існування різномасштабних індивідів історії – осіб, племен, спільнот, націй, цивілізацій, суспільств тощо» [6, С. 313]. У широкому розумінні, культура є специфічна якісна характеристика суспільства, яка є сукупністю засобів, способів, форм, зразків, правил, орієнтирів взаємодії (діяльності, спілкування) людей між собою у відповідному середовищі.

Культура – це нерозривна єдність традицій та інновацій. «Культура – це не що інше, як тлумачення людиною власного життя, набір вдалих або невдалих рішень, які він приймає в процесі подолання труднощів і потреб. Останні можуть бути матеріальними і духовними. А оскільки дані рішення призначені для істинних проблем, самі вони теж істинні. Це ідеї, оцінки, людські прагнення, різні підходи в філософії, мистецтві, праві і т.д.» [3, С. 303]. Отже, погоджуючись з означенням Х. Ортега-и-Гассета, можна узагальнити, що по суті культура характеризує всі сторони людського буття. У свою чергу, ми будемо намагатися розглянути лише одну, з так би мовити, усіх цих сторін – освіту. Освіта і культура – це два ціннісно взаємодетерміновані феномени людського існування, які насичують, збагачують і доповнюють одне одного. Тому виникнення поняття освітня культура, а подекуди зустрічається і науково-освітня культура, або ж освітньо-інформаційна культура, не є випадковим. Освітня культура – це відносно самостійна сфера людського буття, яка відображає своєрідність, історизм та специфічність культурних традицій та інновацій, що обумовлені визначеною системою цінностей, рівнем соціальної активності людей та місцем інституту освіти у суспільстві. Освіта як складний діалектичний процес досліджується з різних позицій: культурологічних, соціологічних, історичних, філософських тощо. В соціологічному аспекті освіта розглядається як соціальний інститут, який займається підготовкою, пристосуванням та долученням особистості до життєдіяльності в конкретному соціумі.

Сучасна наука приділяє особливу увагу вивченню соціальних інститутів, де виняткове місце займає інститут освіти. Чому виняткове? В природі освіти закладені певні протиріччя, які обумовлені бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій і формуванням глобалізаційної реальності (підміна знання інформацією; інтелектуалізація (раціоналізм) суспільства, чи втрата духовності; індивідуалізм мас, чи масова

індивідуальність; віртуальна реальність, чи втеча від існуючої...). Коли розвиток суспільства набуває цілісного та максимально ефективного характеру, особливості якого дозволяють визначити та подолати протиріччя і внутрішні конфлікти цього прогресу, то освіта і є тим засобом досягнення гармонії. Тобто освіта як соціальний інститут має можливість отримати новий якісний статус, що дозволив би йому зайняти провідне місце в процесі реалізації цивілізаційного розвитку, стати стилем життя, його новою формою, одним з кроків у напрямку виходу з аксіологічної кризи сучасного суспільства, як наслідку прогресуючого інформаційного суспільства.

Освіта в контексті культурологічної позиції трактується як культурний процес спрямований на виховання високодуховної особистості, де духовність виступає аксіологічною складовою людського буття, в межах якого гармонійно функціонують та розвиваються освіта і культура. Функції збереження та розвитку в системі освіти завжди були і залишаються провідниками культурної, національної, духовної традиції суспільства. З точки зору філософії, освіта розглядається як функція суспільства, що забезпечує створення, відтворення та розвиток самого суспільства на основі процесу трансляції культурних форм, норм, правил в ході неперервних історичних змін [5].

На наш погляд, саме філософське осмислення соціальних реалій сучасності, а саме її частини – освітньої культури дозволить нам знайти відповіді на питання, які є актуальними для глобалізаційного світу, що постійно трансформується під впливом науково-технічного прогресу. Глобалізаційний вимір соціального буття в інформаційному суспільстві сприяє уніфікації людини та робить її однотипною. Причому в суспільстві спостерігається безперервне зниження важливості духовного, ціннісного, морального, а культурний аспект, поряд з освітнім, переходить у розряд масового, повсякденного ужитку в контексті існування «суспільства-попиту», або «Семи культур капіталізму» (індивідуального успіху, розваг, скандалу, порнофікації, страху, іміджу, насильства) за популярною роботою Ч. Хемпедена-Тернера і Ф. Тромпенаарса [7], що по-суті немає нічого спільного з аксіологічними орієнтирами розвитку людства.

Культура трансформується в «культурний продукт» і відповідно, до принципу ринкової економіки, чим більше попит на цей продукт, тим швидше він стає частиною культури суспільства. Отже, ми маємо справу з культурною кризою сучасності, коли духовність редукується до розуму, або навіть до логіки. Відбувається деградація суспільства в контексті втрати духовності. Сучасна освіта перетворилась у набір знань, умінь та навичок для виконання конкретно визначених професійних завдань, що спрямовані на отримання певного «кінцевого» результату, як правило матеріального. Отже, освіта стає підсистемою економіки, що відверто звужує її функції як системи формування та виховання повноцінної особистості. Тому вища освіта, яка набуває глобального значення і стає масовим явищем не повинна асоціюватися лише з професійним та кар'єрним зростанням особистості, а повинна бути обов'язковий мінімум для досягнення соціальної гармонії (узгодження, універсалізації, консолідації різноманіття у реалізації єдності), яка постійно

вимагає від людини, як повноцінного члена суспільства, саморозвитку, а отже і самоосвіти, бо розвиток без освіти неможливий.

Освіта в умовах інформатизації всі свої зусилля повинна спрямувати на ціннісне об'єднання суспільства, до якого входять різні соціальні інститути. А це означає, що освіта повинна вийти за рамки соціальної інституалізації, яка переживає процес глобальної динамічної нерівномірності та постійного обмеження визначеними часовими і нормативно-правовими межами. Перед сучасною освітою стоїть декілька важливих задач, а саме: адаптація індивіда в глобалізаційній реальності; запобігання та нейтралізація негативних наслідків впливу ІКТ на особистість і на соціум взагалі; сформулювати культурологічну парадигму освіти; популяризація та адаптація системи цінностей до умов сьогодення; гуманітаризація освітнього процесу; наповнення змісту освіти аксіологічним сенсом; симбіотичне функціонування триєдиної освітньої мети: навчання, розвитку, виховання; створення культурно-освітнього середовища, яке б сприяло самореалізації та саморозвитку особистості.

Одним із засобів культурного самовираження людини є освіта. Отримання освіти в будь-якому віці визнається соціумом як одне з невід'ємних культурних прав людини і це право визначається рівнем індивідуальної культури [1]. Цей рівень характеризується вмінням «спілкування з культурою» і в культурному середовищі, здатністю до відтворення і примноження культурних цінностей. В даному контексті з'являється поняття «культура неперервної освіти», яке виникло на вимогу сьогодення щодо необхідності навчання протягом життя. По відношенню до особистості, освітня культура в умовах неперервної освіти є інтегрованою рисою – її творчих та інтелектуальних здібностей, особистісного розвитку, що відображає кількість і якість накопичених компетентностей у відповідній галузі. Зрозуміло, що можливість навчання протягом життя ставить як перед людиною – суб'єктом культурно-освітньої діяльності, так і перед освітніми інститутами нові завдання, вирішення яких потребує додаткових зусиль, котрі б забезпечили невпинну готовність до постійного навчання і його продовження у формах і з використанням засобів, еквівалентних рівню культурно-технічному розвитку суспільства.

Якщо навчання протягом життя розглядати з точки зору розділення його на формальне і неформальне, то можна назвати наступні завдання:

- організація (зміна форм, методів, способів, часу, місця навчання) багаторівневої формальної освіти (друга вища освіта, підвищення та перекваліфікація кадрів, «перехресні» магістерські програми, дистанційна освіта, медіа-освіта тощо);
- обґрунтування, переваги та запобігання ризиків масштабного поширення неформальної субкультури неперервної освіти (закриті та відкриті освітні об'єднання; ризики: рівень якості освіти, асоціальність особистості, рівень достовірності та науковості отриманого знання, збереження фізичного та емоційного здоров'я, несистематичність навчання; переваги: свобода в освітньому просторі; поява аутодидактів – деміургів культури самоосвіти; мобільність, добровільна мотивація; часова та фінансова незалежність тощо);

- збереження наступності та інтегрованість освітніх результатів (визначення і диференціація особистісних завдань та результатів освіти, отриманих як формальним так і не формальним шляхом; проблема імітація освіти на всіх рівнях формальної освіти; виправданість переходу з одної освітньої системи в іншу; можливість відновлення та продовження навчання);
- пошук нової стратегії професійного становлення (поява сучасних та трансформація відомих професій, що веде до накопичення та отримання нових професійних компетентностей; видозмінення та проектування освітніх професійних програм з урахуванням норм і стандартів; об'єктивна оцінка та самооцінка професіоналізму, майстерності, особистісних рис характеру людини);
- наповнення змісту неперервної освіти (професійного зростання, чи накопичення різнопрофільних знань, умінь та навичок) аксіологічною складовою, тобто процес пізнання повинен мати соціокультурний характер, котрий модифікував би первинні знання, які б формували не тільки професійні компетентності, а й духовність особистості (людяність).

В даному контексті також можна стверджувати, що кожна людина на певному просторово-часовому етапі своєї життєдіяльності обирає вид чи форму освітньої діяльності в залежності від соціокультурних умов: моди, традицій, фізичних та творчих здібностей, інтелектуальних нахилів, фінансових можливостей, сфери професійно-трудова діяльності тощо. В межах сучасної освітньої кризи також активно розвиваються напрями: культурологія освіти (Н. Крилова, С. Сисоєва, А. Флієр), педагогічна культурологія (М. Аріарський, В. Бенін, О. Кравченко, В. Кірсанов), культурологічна освітня парадигма (І. А. Зязюн), освітньо-інформаційна культура (О. Кочеткова, О. Остроумова), культурологічна методологія (Б. Братаніч, О. Запесоцький).

Досить цікавою, на наш погляд, є культурологічна освітня парадигма академіка І. Зязюна. «Сутність культурологічного підходу у професійній освіті полягає у вивченні світу людини в контексті її культурного існування, в аспекті того, чим світ є для людини, яким сенсом він для неї наповнений. Це вивчення культурної наповненості реальності, існуючих культурних програм. Культурологічний підхід як конкретно-наукова методологія пізнання та перетворення ґрунтується на аксіології – ученні про цінності та ціннісну структуру світу. Культурологічний підхід зумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей. (...) Ключовим моментом дидактичних передумов культурологічної парадигми професійної освіти, який стосується всієї системи навчання і виховання (принципів, змісту, форм, методів, засобів), є єдина мета освіти – формування цілісної картини світу і виховання гармонійних стосунків як між окремими людьми, так і між суспільними цивілізаціями» [8].

У своїх дослідженнях О. Кочеткова, О. Остроумова розглядає освітньо-інформаційну культуру, як співіснування освітньої та інформаційної культури, для якої характерні наступні характеристики: гносеологічна (синтез знань, умінь і навичок в професійній освіті, самоосвіті, інформаційних технологій, що

дозволяє управляти інформацією і генерувати її в нове знання), рефлексивна (аналіз причинно-наслідкових зв'язків в особистісній, освітній, професійній сферах життєдіяльності), спонукаюча (забезпечує стійкість цілісної інформаційної діяльності по досягненню усвідомлено обраної траєкторії освіти), цілеутворююча (обумовлена сутністю «людини яка постійно розвивається» і тому що задає вектор розвитку особистості), нормативно-оцінювальна (підтримує рівновагу в системі інформаційно-освітньої діяльності, зменшуючи вплив дестабілізуючих факторів в інформаційному середовищі, зумовлюючи дотримання правових відносин) [2].

У свою чергу, культурологічна педагогічна парадигма є початковою теорією, множиною теоретичних домінант, ідей та переконань щодо розуміння освіти як явища культури, а її мети як введення особистості до світу культури й забезпечення діалогу двох взаємозалежних систем: «людини в культурі» й «культури в людині» [4]. У визначенні сутності, місця та ролі освітньої культури залишається багато нерозглянутого у межах даної статті. Не з'ясованими залишаються соціокультурні механізми та перспективи взаємовпливу освітньої культури національних традицій та глобальних викликів інформаційного суспільства. Як це відобразиться на мисленні, свідомості, ментальності людей? Сучасна глобалізаційна реальність диктує нам нові принципи існування людини в соціумі. Видозмінення поведінкових форм індивіда є демонстрація отриманих знань, вмінь та навичок на відповідну ситуацію в світі. Вчинки та діяльність особистості, як члена суспільства, є зброєю у боротьбі за виживання, бажанням прилаштуватися до реальної дійсності. Всі наявні соціальні цінності, які відображають властивості та структуру відповідної цивілізації, є складовою частиною, результатом або наслідком функціонування людини.

Глобалізаційні процеси у світі призвели до виникнення нового соціально-інформаційного (віртуально-комунікаційного, соціокультурного, інформаційно-комунікаційного, освітньо-інформаційного) середовища, яке вимагає формування людини нового типу, якій характерні відповідні риси: здатність до адаптації, інновації, мобільності, креативності, самоосвіти, самомотивації, самодисципліни, самоконтролю, конкурентоспроможності, творчого мислення, де бажання постійно підвищувати рівень освіти, і не тільки професійної, а й освітньої культури повинно посідати провідне місце. Аксіологічний компонент освітньої культури, в свою чергу, включає позицію особистості, щодо її ставлення до об'єктів і явищ культурної традиції та інновації в контексті швидкоплинної варіативності інформаційного суспільства, поглядів на глобалізаційні процеси в світі, можливості та проблеми його пізнання і перетворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесникова И. А. *Культура непрерывного образования: к обоснованию понятия* / И.А. Колесникова // *Научный электронный ежеквартальный журнал «Непрерывное образование: XXI век»*. – Выпуск 1(5), – Республика Карелия, Петрозавлдск : 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://petrsu.ru/>
2. Кочеткова О. Г., Остроумова Е. Н. *Информационно-образовательная культура*

студента ВУЗа / О. Г. Кочеткова, О. Н. Остроумова// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/informatsionno-obrazovatel'naya-kultura-studenta-vuza>.

3. Ортега-и-Гассет, Х. Избранные труды: перев. с исп. / сост., предисл. и общ. ред. А. М. Руткевича. – М.: Весь Мир, 1997. – 704 с.

4. Отич О. Культурологічна педагогічна парадигма як методологічна основа сучасної освіти / О. Отич // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Moztm/2010_5/21.pdf.

5. Радугина О.А. Образовательная культура общества как целостный социальный феномен / О. А. Радугина// Философия и образование. - №1. – М : 2011. – С.130-141.

6. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.

7. Хемпдэн-Турнер, Ч., Тромпенаарс, А. Семь культур на капитализма: ценности системы за обогащения в США, Япония, Германия, Франция, Великобритания, Швеция, Холандия. Варна, ИК "ТедИна", 1995.

8. Якубовська М. Культурологічна парадигма у науковій спадщині І. А. Зязюна / М. Якубовська // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково- методичний журнал. - 2015.- № 1-2.- Львів: 2015.– С. 189 – 199.

REFERENCES

1. Kolesnikova I.A. Culture of continuous education: justification of the concept / I.A. Kolesnikovfa // Scientific Quarterly Electronic Journal " Continuing education of XXI century". - Issue 1 (5) – Kareliya Respublic, Petrozavodsk: 2014 - [Electron resource]. - Access mode: <http://petrsu.ru/>

2. Kochetkova O.H., Ostroumova H.N. Information and Education Culture student of the University / O.H. Kochetkova, H.N.Ostroumova // [Electron resource]. - Access mode: <http://cyberleninka.ru/article/n/informatsionno-obrazovatel'naya-kultura-studenta-vuza>.

3. Ortega - Gasset, J. Selected proceedings; transl., from Spanish / compiler., pref., and gen., editor M. Rutkevich. - M.: All World, 1997. - 704 p.

4. Otych O. Cultural pedagogical paradigm such as a methodological basis of modern education / O. Otych // [Electron resource]. - Access mode: http://www.nbuiv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Moztm/2010_5/21.pdf.

5. Radugin O.A. Educational Society Culture such as a holistic social phenomenon / O.A.Radugina // Philosophy and education. - №1, - M: 2011 - S.130-141.

6. Philosophical Encyclopedic Dictionary. - K.: Abris, 2002. - 742 p.

7. Hampden-Turner C., Trompenaars A., Seven culture of capitalism: value systems of wealth in USA, Japan, Germany, France, , Great Britain, Sweden, Holland. Varna, IR "TedIna", 1995.

8. Yakubovska M. The cultural paradigm in scientific heritage I. A. Zyazyuna / M. Yakubovska // Pedagogy and Psychology of Professional Education: scientific and methodological magazine. - № 1-2.- Lviv: 2015.- pp 189 - 199.

Кивлюк О. П. - доктор философских наук, старший научный сотрудник, заведующая кафедрой методологии науки международного образования, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова (Киев, Украина) E-mail: panyolga@ukr.net

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ КУЛЬТУРА ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИОННОЙ РЕАЛЬНОСТИ

Образовательная культура рассматривается как относительно самостоятельная сфера человеческого бытия, которая отражает специфичность культурных традиций и инноваций, которые обусловлены определенной системой ценностей информационного общества в контексте глобализационной реальности.

Ключевые слова: информационное общество, глобализация, образовательная культура.

KYVLIUK, OLGA - PhD, senior researcher, head of the Department of methodology of science international education, National Pedagogical University named after m. p. Drahomanov (Kiev, Ukraine) E-mail: panyolga@ukr.net

**EDUCATIONAL CULTURE OF THE INFORMATIVE SOCIETY IN THE
CONTEXT OF GLOBALIZATION REALITY**

The educational culture is seen as a relatively independent sphere of human existence, which reflects the specificity of cultural traditions and innovations, caused by defined system of values of the informative society in the context of globalization reality.

Keywords: *informative society, globalization, educational culture.*

Стаття надійшла до редколегії 20.11.16 р.

Рекомендовано до друку 25.11.16 р.